

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Per Østerud: Olav Sletto
– aristokraten i
norsk
folkehøgskole

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 60: Biler

Svein Sandnes:
Henrik Wergeland og
kunnskapen om planter

Per Otto Asak: Hanefar
og julegrisen

Odd Skullerud: 70 år
siden Vi kan-utstillingen

Leif Antonsen:
Lindeberg Vel - i 60 år
(5) Den gamle
Lindebergveien

Kaare Svarstad:
Kjenn-din-bygd-turen
2008

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Sørum kommune er inne i en diskusjon om sin nære framtid. Kommuneplan 2008-2020 har vært ute til drøfting. Som så ofte før er det først og fremst blitt en diskusjon om disponering av areal. Det hjelper så lite å prøve å fortelle at kommuneplanen dreier seg om så mye mer. At kommunen skal ha evne til å forvalte de økonomiske ressursene slik at de politiske målene for utvikling av lokalsamfunnet kan virkeliggjøres. At kommunen skal være en aktiv bidragsyter til utvikling av lokalsamfunnet. At kommunen skal ha evne til å skape livskvalitet og forvalte og utvikle en positiv miljøarv til framtidige generasjoner. At kommunen i samspill med innbyggerne skal skape nytte og tillit. At kommunen som arbeidsgiver skal ta vare på medarbeidernes engasjement og kompetanse. Og at kommunen skal ha evnen til å utvikle en teknisk infrastruktur som skal virkeliggjøre disse målene.

Det er bred politisk enighet om at vi må forsøke å bevare et livskraftig jordbruk i Sørum. Men samtidig kan ikke presset mot Frogner og Sørumsand løses uten nedbygging av jordbruksareal. Det er særlig langs E6 presset er stort. I tillegg til at store arealer er lagt ut til næringsvirksomhet fra før, legges nå også Børke-ravinen ut som næringsareal. Fordelen med dette forslaget er at en her har en naturlig atkomst via de nye avkjøringsmulighetene ved Berger. Vi mener imidlertid at dette utbyggingsområdet i stedet for å komme i tillegg, bør *erstatte* utbyggingsområdet på motsatt side av motorvegen, som bør tilbakeføres til LNF-område. Ikke bare fordi dette er en unik ravine-biotop, men også fordi det er den naturlige atkomst fra Frogner sentrum under motorvegen opp til varden på Hekseberg. Med gang- og sykkelveg langs Heksebergvegen blir dette en trygg veg.

Vi tror heller ikke at etableringen av et større kjøpesenter på Mo vil løse Frogners problemer. Først og fremst fordi det landlige preget rundt E6 i Sørum vil markere oss tydeligere som "Den gode kommunen". Men også fordi de rikspolitiske retningslinjene som er vedtatt av et samlet Storting – mot Fremskrittspartiets stemmer – vil nekte Sørum

kommune å gjennomføre
en slik regulering.

Vår plassering på
Romerike gjør at Sørums
kommune er utsatt for et
sterkt press - et press det
er mulig å stå imot
gjennom en klok og
framtidrettet
arealplanlegging.

Artikler nr. 6 – 2008
– 14. årgang

Olav Sletto - aristokraten i norsk folkehøgskole

Per Østerud er blant annet tidligere rektor ved Sagene lærerhøgskole og leder for Forsøksrådet for skoleverket, og har spilt en sentral rolle i utformingen av de norske skolereformene. Som 80-åring er han fortsatt seniorrådgiver ved Høgskolen i Oslo. Som gutt vokste han opp på Sørumsand, og i denne artikkelen, som opprinnelig er skrevet for årsskrift for Slettselskapet, forteller han litt om sin opplevelse av livet på Romerike folkehøgskole på Sørumsand og dens rektor Olav Sletto.

Olav Sletto (1887-1963) kom til Årnes og ble høgskolestyrer ved Nes Folkehøgskole i 1923. Skolen ble opprettet i 1921. Sletto søkte stillingen på oppfordring. Han hadde tidligere vært lærer ved Buskerud folkehøgskole, og dessuten gått med planer om å gjenreise en folkehøgskole på Hedmarken. Her fikk han støtte av Ella Anker som representerte Sagatun-tradisjonen, men sonderingene på Hedmarken førte ikke fram.

Olav Sletto og familie var på Årnes fra 1923 til 1929. I den tida skiftet skolen navn til Romerike folkehøgskole. Akershus fylke hadde i 1918 gjort vedtak om å opprette en fylkesskole for nedre Romerike og bestemte seg for å slå sammen de to skolene. Derved fikk Sletto i oppdrag å reise den nye skolen på Sørumsand. Som styrer kjempet han for at dette skulle bli en fri folkehøgskole og ikke en fylkesskole. Sletto var ved Romerike folkehøgskole, Sørumsand fra 1929 til 1940. (Dale og Reinton, Ei bok om Olav Sletto, Oslo 1966.)

Litt om min egen bakgrunn

Jeg er født i 1928. Min far startet som time-lærer hos Sletto ved Nes Folkehøgskole på Årnes i 1926. Far var nyetablert bonde på en relativt stor Romeriksgård etter den tids forhold, og fersk landbrukskandidat fra landbrukshøgskolen på Ås. Det var trange tider i jordbruket og behov for ekstra inntekter. Da den nye folkehøgskolen ble

opprettet på Sørumsand, flyttet vi med. Far ble nå førstelærer i full stilling, og vår familie bodde på skolen hele vinteren. I sommerhalvåret bodde vi på gården i Vormsund, som ligger ca 3 mil fra Sørumsand. På skolen hadde vi en leilighet på tre rom og kjøkken i annen etasje ved siden av gymnastikksalen. Jeg mener å huske at vi bodde her fram til våren 1934.

For meg var dette en opplevelsesrik tid som jeg har mange sterke minner fra. Jeg hadde en eldre søster som var sterkt funksjonshemmet. Hun døde i denne tida. Ellers bærer jeg med meg et minne om det store skolemiljøet som skilte seg sterkt fra miljøet på gården. Jeg møtte mange mennesker. Det var 70-80 elever på skolen i vinterhalvåret, og jeg kan huske at det var fire lærere ved siden av Sletto. Foruten far var det Svanhild Sand (senere Okkenhaug), Birgit Ørud og Kolbjørn Undset. Da Svanhild Sand ble gift, flyttet hun til Trøndelag og ble erstattet av Laura Tonberg. Det var nær omgang innen lærekollegiet, noe som også førte til at jeg har truffet disse menneskene flere ganger gjennom oppveksten og i mitt tidlige voksenliv. Marie og Kolbjørn Undset var også noen somrer med oss på gården, der Kolbjørn som bondegutt fra Rendalen, deltok i slåttonna.

Familien Sletto på Sørumsand

Sletto-familien stod meg noe mer fjernt. Et hovedinntrykk jeg sitter igjen med er at de var så pene alle sammen. De fire barna, Eva, Randi, Bjørn og Irene, var ungdommer, født i perioden fra 1912 til 19. Karin og Olav Sletto var en god del eldre enn lærerkollegiet for øvrig. De var begge i 50-årsalderen. Jeg husker dem som et elegant par, selv om jeg må ta forbehold om at jeg kanskje kan bygge på bilder og hva andre har sagt. Jeg ser dem for meg spaserende over den store skoleplassen. Han i sort sidfrakk og bredbremmet sort hatt, og hun også sort, kåpe eller cape og hvit Greta Garbo hatt. De tre eldste barna hadde flyttet ut, men jeg tror Irene bodde hjemme. Når Bjørn

kom hjem fra Sjøkrigsskolen i uniform, vakte det oppsikt både på skolen og på Sørumsand, har mor sagt. Men jeg synes også jeg kan huske denne flotte mannen.

Familien Sletto hadde leilighet i tredje etasje i hovedbygningen på skolen. Jeg tror ikke jeg var inne der noen gang. Jeg kan heller ikke huske noe samvær jeg var med på, der Karin og Olav Sletto synes tydelige for meg. Det har selvsagt sammenheng med at jeg som lite barn ikke ble tatt med på skolens tilstillinger på kveldene, og at jeg stod utenfor det sosiale livet som lærerne tilrettela for elevene.

Min voksen-kontakt knyttet seg til mor og fars jevnaldrende blant lærerne og til et par familier i nabolaget. Det var familien Larsen som bodde nede ved Glomma og hadde to katter, og familien Holter som drev gårds-bruk. Der møtte jeg Åse og Jon-Ole, de eneste jevnaldrende lekekamerater jeg husker fra denne tida. Dessuten husker jeg dommerfullmektig Rolf Semmingsen, som gikk forbi oss nesten daglig og ble venn av huset. Han ble senere gift med den kjente utvandrerhistorikeren Ingrid Semmingsen.

Vi flyttet fra Sørumsand og hjem til gården i 1934. Far fikk da en ny stilling som styrer av fylkesskolen på Ullinsheim i Ullensaker. Etter den tid møtte jeg aldri Olav Sletto. Etter et år på lærerhøgskolen i Trondheim i 35-36, var far leder av komiteen for nybygg ved denne skolen. Det ble flytting til Nordbytjernet ved Jessheim. Den flotte skolen stod ferdig våren 1940. I denne perioden kan jeg huske at jeg var på Sørumsand bare en gang. Det var vinteren 1937. Jeg var med far på ett hopprenn for uttaking til verdensmesterskapet på ski i Lathi. Det ble holdt i den store Fetsundbakken. Vi var innom drosjeeier Kuskerud på Sørumsand og kjørte i hans bil, siden den var større og finere. Men det ble ikke noe besøk på folkehøgskolen som lå bare et steinkast fra den flotte villaen til Kuskerud..

I juli 1940 tok tyskerne folkehøgskolen. Familien Sletto fikk til å begynne med beholde leiligheten i tredje etasje, men måtte etter ei tid flytte til Bingen gård ved Glomma, der de bodde fram til

1946. Både i tida like før okkupasjonen og tida etter var Sletto plaget av sykdom. I mai 1941 søkte han om midlertidig permisjon fra sin stilling ved skolen, og i 1944 gikk han av med invalidepensjon. Jeg hørte aldri noe om Sletto i krigstida, men i ettertid er jeg kjent med at han søkte om diktergasje i denne perioden og fikk det. Dette førte til at han mistet sitt medlemskap i forfatterforeningen etter frigjøringa, men fikk det igjen i 1948 (Dahle og Reinton, Oslo 1966).

Et langt og godt samarbeid

Far arbeidet sammen med Sletto i nesten ti år. Mye kunne tyde på at det var et godt beite. Far fortalte meg lite om dette samarbeidet, og jeg spurte ikke. Han lot meg imidlertid forstå at Sletto var en glimrende taler og fordragsholder, at han var bredt kulturorientert og hadde en dikterisk begavelse. I en minneartikkel om Olav Sletto i Høgskulebladet i 1965 skrev far blant annet dette: "Sletto var estetikeren som kjente sitt kunstneriske ansvar og sin originale pedagogiske begavelse. Han var aristokraten i norsk folkehøgskole."

Jeg spurte en gang fars yngste søster Ragna om hva for slags inntrykk hun hadde av forholdet mellom Sletto og far. Da svarte hun: "Du vet, de var jo så forskjellige. Erling var realist, organisator og pragmatisk leder, forankret i bondetradisjonen. Sletto var estetikere og en slags verdensborger i sin livsinnstilling." Kanskje hun tenkte på hans orientering i retning av teosofi og antroposofi, som stod fjernt fra fars jordnære realisme. Jeg vil tro det først og fremst var inspektørrollen far skjøttet i sitt samarbeid med Sletto, men samtidig våknet nok folkehøgskolelæreren og lederen i han under Slettos påvirkning. Når jeg tenker tilbake på det allsidige og rike høgskolemiljøet som ble utviklet på folkehøgskolen på Jessheim i etterkrigstida, finner jeg likhetstrekk med den skolen jeg forstiller meg Sletto skapte på Sørumsand.

Olav Sletto på Geilo

Familien Sletto forlot Sørumsand og flyttet til Geilo for godt i 1946. Omtrent samtidig

ble folkehøgskolen på Sørumsand avviklet. Akershus fylke brukte lokalene senere til husmorskole og husflidsskole. Folkehøgskolen på Jessheim ble nå den nye Romerike folkehøgskole. Siden far var rektor her, vanket jeg mye i dette skolemiljøet både i gymnasietida og de første årene jeg studerte. Forfatterinnen Ingebjørg Mælandsmo var en av skolens lærere. Hun gjorde meg kjent med tidsskriftene ”Janus” og ”Spektrum”. Dikteren og essayisten Alf Larsen, som redigerte ”Janus” og var åndsfrrende med Sletto gjennom tilknytning til antroposofien, skrev rosende om Slettos diktning. Rolf Thesen viser til dette i et essay om Slettos bokverk Røgnaldfolket. Han siterer Alf Larsen som fremhever særlig det religiøse og psykologiske budskapet i dette verket. Det blir brukt sterke ord om Slettos plass i norsk litteratur: Knappt noen har et mektigere sjelelandskap i sin diktning, det måtte i så fall være Jonas Lie (Rolv Thesen i Dale og Reinton, Oslo 1966).

Det har ant meg at Sletto hadde et omfattende og betydelig forfatterskap, og at han skrev mye i tida etter at han kom tilbake til Geilo. Likevel kom jeg aldri i gang med å lese noe av han. Jeg begynte en gang på den første Per boka, ”Per Spegil”, men den ble lagt bort. Tanken var å bruke den i lærerutdanninga i forbindelse med barne- skildringer i norsk litteratur. Her var nok å ta av, og jeg valgte altså bort Sletto.

Når jeg avslutter disse springende refleksjoner omkring min kontakt med Olav Sletto og hans familie som barn, føler jeg meg som om jeg lurar meg litt unna. Egentlig burde jeg ha lest noe av han, ikke bare om han. Da tror jeg at jeg ville prøve meg på Per-bøkene igjen. Forfatteren og skolemannen Ola Jonsmoen sier om denne trilogien at ”i visse grunndrag er skildringa av Per ei allmenn utviklingssoge. Men langt meir er det utviklinga for ein barnleg outsider Per-bøkene fortel om, eit lite menneske som or eigne sjelskrefter, arv og miljø, kulturbakgrunn og særlege livssituasjonar veks fram til å bli ein slags

menneskeleg einar”. (Jonsmoen i Dale og Reinton 1966, s. 203.)

For egen del har dette dykket ned i tidlig barndom vært interessant. Jeg vet også mer om Olav Sletto, ikke minst fordi jeg har lest noe om han. Likevel er jeg usikker på hva det er for slags bilde jeg sitter igjen med, og på den underteksten som kanskje kan være å merke i min framstilling. Hvordan var denne menneskelige eneren og aristokraten i norsk folkehøgskole? Hva hadde livsløpet og dannelsesreisen til denne evnerike bestemor- og bestefargutten fra Hallingdal gjort med han? Vakker mann, lærd, karismatisk, original pedagogisk begavelse. Likevel kan jeg ikke huske at jeg, barnet i nærheten, noen gang virkelig møtte han, selv om jeg så han ofte og var en del av hans nærmiljø. Ola Jonsmoen skriver om han: ”Men han var gjerne like utfordrande, turrande sjøltrygg ved si livshodning, sjølv-sentrert som det kan synast, affektert, søndagskledd med himmelvende augo”. Kanskje var det noe av dette ved Sletto som gjorde at jeg ikke husker han som en person jeg møtte, en virkelig Per fra Sørumsand-tida, men en person jeg så ”søndagskledd med himmelvende augo”.

Per Østerud

Da Per Østerud i sommer fylte 80 år, ble han hyllet av sine kolleger på Høgskolen i Oslo. Han hadde også fått en bestilling på et foredrag om begrepet ”gagns menneske”. Han fortalte da at under oppveksten på gården på Vormsund var det fire mennesker som ga ham nærheten til levd liv. Det var mor far, bestemor og han Karl.

Karl var altnuligmannen som kunne alt, og jeg var heldig og ble tidlig Karls høyre hånd. Da jeg hadde reist ut for å gå på skole, husker jeg han sa til meg: Det er ille at du har lest så mye at du ikke skjønner dette.

Nansenskolen og studier ved Pedagogisk institutt på Blindern førte Østerud inn i lærerutdanninga. Et års studieopphold ved Boston universitet ga han nye impulser. Han møtte lærere som fikk ham til å lese på en ny måte og deretter

diskutere temaene. – Hele tida har jeg beholdt det lekende i meg, sa 80-åringen.

Red.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstiden

Del 60: Biler

Helt fra jeg var smågutt var jeg veldig interessert i biler. Når det kom en bil på gårdsplassen hjemme, prøvde jeg å undersøke den så godt jeg kunne. De fleste av bilene den gang var åpne, så jeg kunne stå på stiggrettet og betrakte instrumentbordet med alt det fine og rare som var der. Det var stor forskjell på instrumentene i de forskjellige bilene. I T-Forden var det veldig enkelt. Det var bare to instrumenter der; et amperemeter og en oljetrykkmåler. Buick, Chevrolet og Fiat, hadde mange flere instrumenter og de fleste av dem var fint innrammet. Ved siden av fine, forkrommede deler, var det også flere ting av blankpusset messing.

Omtrent alle biler var sortlakkerte den gang, og det skulle visst bare være slik. Hjemme hadde vi aldri bil, for far var ikke interessert i det. Jeg kan heller ikke se for meg far sitte ved rattet i en bil. Det ville liksom ikke passe.

Det var ikke så mange forskjellige bilmerker og typer den gang som det er i dag. Nå kan jo et bilmerke ha flere forskjellige typer samme året, og det er et rikholdig utvalg til et hvert behov. De forskjellige bilmerkene hadde sine særpreg, og var ganske lette å holde fra hverandre, også på lengre avstand. Det var først og fremst T-Ford, Buick, Chevrolet og Fiat som det var mest av etter veien. Både Ford og Chevrolet hadde små lastebiler, og av store lastebiler var det først og fremst International, Federal og Borgward. Mange av dem som kjørte bil hadde det med å tute både i tide og utide. Det var en både merkelig og nødvendig ting i forbindelse med kjøringen. Trafikken var jo svært liten, og det var farten også. Det er mulig at dette med tutingen var et slags statussymbol.

I første halvdel av 1920-åra hadde vi en gårdsgutt fra Nord-Norge, og han var sikkert lite vant til biler. Han kjente vel knapt forskjellen på en T-Ford og en Buick, men når han hørte eller så en bil på veien, utbrøt han: ”Ford, Buick, Star.” Han så nok ikke forskjell

på noen av dem, men med sin enkle bemerkning mente han nok å ha dekket alle muligheter. Det er vel ikke mange som vet det i dag, men det var faktisk et bilmerke som het Star. Det var visst langt fra noen kvalitetsbil, og merket forsvant stille og rolig fra markedet i 1920-åra.

Den skal tidlig krøkes...

Første gang jeg kjørte bil noen meter var jeg 16 år, og det var sannelig ikke for tidlig! Bilen var en åpen Chevrolet 1926 modell. Det var en mann som var innom hjemme en sommerkveld som eide bilen, og han hadde satt den fra seg ved trappa. Interessert som jeg var, fikk jeg lov til å starte og kjøre bilen omtrent 20 meter bortover gårdsplassen og så rygge den tilbake igjen dit den stod. Det syntes jeg var en stor opplevelse, og jeg gledet meg over den turen i lang tid etterpå.

Etter hvert fikk jeg flere ganger anledning til å kjøre forskjellige biler omkring på gårdsplassen hjemme. Det var noe som jeg likte veldig godt, og jeg fikk på en måte en liten anelse om hva bilkjøring egentlig var. Litt senere var det også en som var så snill å la meg få kjøre litt på Trondheimsveien. Da var jeg blitt 17 år, og jeg syntes det var veldig morsomt å kjøre, og den lysten ble bare sterkere med årene. Det var jo liten trafikk, og på de humpete veiene med løs grus, hull og ”vaskebrett” burde helst farten være ganske lav.

Det ble stadig flere bilturer med ulike biler for meg, det var jo i grunnen en form for trening. Det var bestandig forsiktig kjøring, men jeg syntes det var morsomt og spennende likevel. Jeg var heldigvis ikke besatt av den innstillingen som mange uøvde ungdommer har i dag, at det skulle gå så fort som mulig. Jeg er takknemlig for at jeg aldri har vært plaget av ”fartsbasillen”, det må være vondt å ha det slik. Den gang hørte vi heller aldri om noen som kunne finne på å stjele en bil. Det tror jeg var helt utenkelig, selv for de mest uoppdragne.

Øvelseskjøring

Til slutt var det kommet så langt for mitt vedkommende at jeg skulle begynne å forberede meg til å ta førerkort. Den gang arbeidet jeg på verkstedet til Jac. Hellen på

Kløfta, og jeg kjente en som drev et lite bilverksted der. En kveld etter arbeidstid syklet jeg bort til verkstedet hans og spurte om han ville lære meg å kjøre bil. Han var villig til det, og jeg kunne bare komme igjen neste kveld. Da skulle han en snartur til Jessheim, og da passet det fint med en øvelsestur fram og tilbake dit.

Neste kveld møtte jeg opp til avtalt tid, og etter en kort orientering satte jeg meg til rattet for å kjøre. Det var en stor gammel personbil han hadde, og bilmerket var Horch. Bilen var tungkjørt og hadde harde og dårlige bremses, og noe slik luksus som retningsvisere og stopplys fantes ikke. Vi kjørte til Jessheim som avtalt og turen dit gikk bra, og det gjorde hjemturen også.

Det vil si, ikke helt; den gang gikk mye av Trondheimsveien delvis på den andre siden av jernbanelinja mellom Kløfta og Jessheim, og et sted gikk den over en ganske dyp dal med bratt bakke på begge sider. Da vi kom i motbakken, måtte jeg gire ned, og ukjent som jeg var med den trege giringen, ble den nok ikke gjennomført helt vellykket. Dobbeltkløtsjving hadde jeg ikke lært meg ennå, og det hadde nok gjort seg i dette tilfellet. Det ble nok et røsk i mellomakselen i forbindelse med giringen, og bak i bilen sa det ”pang”. Det var bunnborda foran baksetet som kom opp, og bilen stoppet brått.

Ved en rask teknisk undersøkelse viste det seg at en gammel vertikal platekopling mellom kardangen og mellomakselen hadde røket. Den koplingen var faktisk omtrent firkantet, og det satt en gjennomgående skrue i hvert hjørne. Da jeg gjorde det mislykkede forsøket på å gire ned, røk koplingen og ble hengende igjen i en skrue. Dermed ble det hele gjort om til en eksenter som slo opp bunnborda bak i bilen. Dette var jo litt flaut for meg, men bileieren, som var verkstedmann, tok det helt rolig. Jeg skjønnte etter hvert at det ikke var første gang at denne koplingen hadde røket. Eieren var bare borte på et gjerde i veikanten, og med ei tang kappet han av en del av en grov gjerdetråd og fikk kjervet koplingen sammen igjen på enkleste vis. Så kunne vår ferd fortsette videre, og resten av tilbaketuren til Kløfta kjørte han selv, og det var jeg svært takknemlig for. Vi kom da tilbake i god behold.

For å si det som det er, så tror jeg at han var vel vant til å drive slik. Verkstedet hans bar preg av det. Koplingen ble nok reparert, og den holdt i hvert fall så lenge det hadde noen betydning for min del.

Oppkjøring til førerprøven i Lillestrøm

Et par dager senere skulle vi kjøre til bilsakkyndige i Lillestrøm, hvor jeg skulle opp til førerprøven. Jeg hadde lest den teorien som jeg mente det var nødvendig å kunne, og vi dro trøstig i vei med Horchen i det fine solskinn og med de største og beste forhåpninger om at alt skulle gå bra. Datoen var den 22. mai 1936. Jeg kjørte hele veien, og bileieren satt ved siden av meg og gav meg et og annet godt råd. Han skulle være ”teknisk konsulent ved forbikjøringer,” som Kjell Aukrust kaller det, og vi kom fram til Lillestrøm. Bilsakkyndige Ole Lunder eide en villa i Torggata hvor han bodde, og hadde kontoret sitt i et hjørnerom i første etasje der. Hele oppgaven som bilsakkyndig greide han altså alene den gangen. Tidene har sannelig forandret seg ganske mye.

Ærendet vårt ble framført, og det var greit. Så skulle kjøringen foregå. Jeg satte meg ved rattet med Lunder ved siden av meg. Eieren av bilen fant det tryggest å være igjen på en benk i hagen i Torggata.

Etter anvisning av bilsakkyndige gikk turen bortover noen gater i Lillestrøm sentrum og siden under en trang undergang som gikk under Kongsvingerbanen. Der var det ikke møtemuligheter. Bilen hadde som nevnt harde og dårlige bremses, og jeg kjørte derfor sakte og forsiktig gjennom undergangen, heldigvis uten å møte noen der. Da uttalte Lunder noe som jeg aldri har glemt siden, og det kommer jeg på hver gang jeg kjører der: ”Du kjører så sakte som det skulle være i begravelse.” Han hadde sikkert rett i det, men jeg ønsket ikke å risikere å kjøre på noen, og alt gikk bra.

Så kjørte vi bort til porten av en bedrift, hvor han bad meg om å snu. Deretter gikk ferden tilbake til villaen i Torggata, og vi gikk inn på kontoret der. Lunder sa ingen ting, og jeg var spent på om han hadde godtatt kjøringen min eller ikke. Ikke noe ble nevnt, men jeg fikk noen teoretiske spørsmål. Dem var det fort gjort å besvare, og så var hele seremonien over. Etterpå satte han seg ved

skrivebordet og fylte ut de nødvendige papirene for bestått prøve. Disse måtte jeg ta med meg til politikammeret, og jeg måtte også levere et lite fotografi som skulle være i førerkortet. Jeg leverte alt til en som het A. Fagereng, og han skrev aldeles nydelig. Han fylte ut et førerkort for bil, nr. 8404, som jeg ble overrakt. Der stod det at jeg hadde lov til å kjøre bil drevet med forbrenningsmotor. Førerkortet var i ganske lite format, hadde grønn stiv perm og kostet 5 kroner. Slik var det den gang, og det er morsomt å ha opplevd det.

For mange år siden ble den typen førerkort byttet ut med en nyere type. Da spurte jeg om lov til å beholde det gamle som en kuriositet, og det fikk jeg. Det ble bare stemplet at det ikke var gyldig, og jeg har det fortsatt liggende i trygg forvaring.

Med det nyervervede førerkortet i lommen var det ikke alt for mye jeg visste eller kunne om bilkjøring. Den gang var det ennå forholdsvis liten biltrafikk på veiene, og selv om farten hadde øket litt, var den fremdeles ikke stor. Det var heller ikke så mye kunnskap som skulle til for å greie seg i trafikken. Hadde jeg kommet ut på veiene i dag med de kjørekunnskapene jeg hadde da, og med den gamle Horchen, hadde jeg blitt et ufrivillig trafikkofer ganske fort.

Turen tilbake fra Lillestrøm gikk bra, men jeg forstod veldig godt at jeg ikke var fullbefaren eller utlært, og jeg kjørte deretter. Da vi kom til Kløfta, skulle jeg betale for all kjøringen, og spurte hvor mye det ble. Han sa at det skulle koste 10 kroner, og det betalte jeg med forbauselse og glede. Førerkortet mitt kom da på 15 kroner, og det måtte, selv etter de forholdene som var, være svært rimelig. Det beløpet kommer visst ingen langt med i dag.

Noen uker skulle sønnen til Hellen til Lillestrøm for å ta førerkortet, og jeg fikk det ærefulle oppdraget å være med han på den turen. Bilen de brukte var en Graham, og det var noe annet til bil enn hva jeg hadde kjørt til bilsakkyndige med litt tidligere. Turen gikk bra denne gangen også, så førerkort ble det.

Yrkeskjøring under krigen

Jeg fikk egen bil i 1939, og har også drevet som yrkessjåfør i mange år. Fra høsten 1940

til 1941 kjørte jeg en lastebilrute med knottgenerator. Kjøringen gikk ut på å hente melkespann i et bestemt område i Nes og kjøre dem til Årnes meieri. I over et år mot slutten av krigen kjørte jeg sykebil i Follo, og den bilen fikk også påmontert knottgenerator siste krigssommeren. Det kunne til sine tider være ganske spennende og enerverende å ha en syk pasient i bilen under slike forhold, men alt gikk bra.

Den gang var det jo nesten ikke annet enn tyskerbiler på veiene, men dem var det til gjengjeld ganske mange av. Det var i blant kontroll av de få norske bilene som var på veien, og tyskerne gjorde det ganske grundig. Dette var på slutten av krigen, og det ble ganske ofte gjennomført sabotasjeaksjoner til skade for de tyske styrkene. Dersom en hjemmefrontmann hadde skutt en tysker eller en nazist som ville hindre forfulgte flyktninger å komme over til Sverige, ble det reagert med gjengjeldelsesaksjoner og sterkere kontroll. Grensekontrollen ble etter hvert veldig hard, og flere ble drept.

Jeg kjørte ofte innover Mosseveien om natten med en pasient som skulle innlegges på et eller annet sykehus i Oslo. Da var det ikke sjelden at jeg på avstand fikk se lyset fra en rød lykt svinge fram og tilbake. Da visste jeg at det var tyske soldater som hadde kontroll av biler som kjørte ute om natten. I kontrollen var det bestandig minst tre tyskere. En av dem stod ferdig på veikanten med et maskingevær i stilling rett mot bilen. En annen stod med et gevær ferdig til skudd. Den tredje hadde et automatvåpen hengende i ei rem over skulderen, med løpet pekende rett fram. Ved hver kontroll var det han som kom bort til førersiden av bilen, rev opp bildøra og brølte ”heraus” til meg. Da var det bare å gå rolig ut av bilen, rekke hendene i været og stå rolig. Samtidig som løpet til automatvåpenet pekte mot brystet mitt, kjente han meg grundig over for å kjenne om jeg kanskje kunne ha våpen på meg. Det hele stod ikke lenge på, og jeg hadde jo også en pasient i bilen. Han tittet også inn i bak i bilen der pasienten lå, men rørte ikke noe der. Det var som oftest med en som fulgte pasienten og satt bak i bilen, men merkelig nok ble aldri vedkommende kontrollert. Kontrollene var aldri farlige for meg, for jeg hadde jo ikke noe våpen i bilen.

Sommeren 1944 ble en høyerestående nazist, som var grensevakt mot Sverige, skutt av norske gutter som skulle hjelpe flyktninger over grensen. Dette hadde vi fått greie på, og neste natt, da jeg var på tur innover mot Oslo, var det naturligvis kontroll av tyske soldater. Da kunne jeg ikke dy meg, men sa ganske troskyldig: ”Was ist los?”, men jeg fikk ikke noe svar på det.

Det hendte også at de så på sekkene på biltaket og spurte hva det var i dem. Jeg svarte på tysk at det var ved, og merkelig nok undersøkte de det aldri nærmere. Om natten hadde jeg forresten heller aldri med meg verken poteter eller grønnsaker, så en nattlig kontroll ville ikke ha avslørt noe som helst. Om tyskerne hadde funnet en potetsekk sammen med knottsekkene hadde de neppe brydd seg om det. Det hadde nok vært atskillig verre om vårt hjemlige statspoliti hadde funnet noe slikt. Da hadde de helt sikkert beslaglagt sekken og jeg hadde nok fått en bot, men det gikk heldigvis alltid bra, og det var mange takknemlige mottakere som var glade for litt ekstra tilskudd til den knappe matrasjonen. Det ble mange opplevelser for meg det året jeg kjørte sykebil, men jeg skal ikke nevne mer her.

Etter krigen kjørte jeg buss og drosje i nesten fire år. Det ble ofte lange og slitsomme dager, men det var mye moro, og jeg opplevde en hel del som det er verdt å minnes.

Siden kjørte jeg med egne varebiler for et maskinfirma i Oslo hvor jeg var ansatt i 33 år. I den tiden kjørte jeg rundt på hundrevis av gårder i flere fylker på alle slags veier hele året rundt, og det må jeg si var en stor trafikksskole.

Fartsgrenser er til for å overholdes

Med all bilkjøringen gjennom årene, er det blitt ganske mange kilometer i alt. Det er faktisk blitt over en og en halv million til sammen. Heldigvis har jeg hittil vært forskånet for uhell og ulykker av noen betydning, og det er jeg veldig takknemlig for, for det kan hende hvem som helst når som helst. Særlig for meg, som i grunnen aldri riktig har lært å kjøre bil. Med mer enn 60 år i trafikken med liv og helse i behold må jeg si at jeg har vært mer enn heldig.

Før i tida var det koseligere å kjøre bil enn det er i dag, synes jeg. Den gang gikk det meste mer rolig og jovialt for seg, mens det nå er så mye mer mas og stress i trafikken. Enkelte har det så forferdelig travelt. Jeg har fortsatt den gammeldagse innstillingen at fartsgrensene er til for å overholdes, og jeg har hittil alltid kommet fram i tide dit jeg skulle. Den som kjører slik blir ofte betraktet som en ”lusekjører”, som helst ikke har noe på veien å gjøre. Jeg synes det er deprimerende å se all råkjøringen som foregår, og de resultatene som følger i form av alvorlige ulykker.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørumspeilet vil Kristian Lieungh fortelle om hva slags ski de brukte i hans ungdom.

Red.

Henrik Wergeland og fortellingen om grunnloven

I jubileumsåret for Wergelands fødsel er han igjen blitt hyllet som kanskje den største av alle de diktere Norge har fostret. Det ikke alle vet, er at han også har en betydelig faglitterær produksjon i sitt korte liv.

Vi oppfordrer derfor alle historielagets medlemmer til å bli bedre kjent med Henrik Wergelands bok om historikken bak grunnlovsarbeidet i 1814. Det kan dere bli ved å møte fram på Frogner Grendehus tirsdag 3. februar klokka 19:00. Som et av arrangementene i Sørumsfestivalen vil da Rut Tellefsen gi oss et innblikk i Wergelands begeistrede, vittige og lyriske beskrivelse av både mennesker og hendelser innenfor veggene i Eidsvollbygningen disse utrolige dagene.

Skuespilleren Rut Tellefsen trenger neppe noen nærmere beskrivelse. Men i denne forestillingen har hun hjelp av bilder og musikk fra det tidlige 1800-tallet til å føre oss inn i den stemningen som var disse vårdagene på Eidsvoll i 1814. Fra 10. april til kongevalget 17. mai, da Eidsvolls mennene etter mange tøffe diskusjoner tok hverandre i nevene og svor ”Enige og tro til Dovre faller”, mens svarttrosten sang og bjørkene stod i vårens første flor.

Billettene til arrangementet koster 120 kroner. Arrangør er Sørums Folkeakademi.

Red.

Henrik Wergeland og kunnskapen om planter

Det tredje heftet i serien "For Almuen" bærer den omstendelige tittelen "Den norske bondes nyttige kundskab om de Læge-, Farve-, Garve-, samt Gift-Planter, der voxe paa hans jord". Heftet tar sitt utgangspunkt i et besøk hos bonden Hakon på Almelie. Der omtales et tragisk dødsfall. Ei ung jente er av en relativt uforlig sykdom. Wergeland mener det er farens "dorske Skjødesløshed og utidige Gjerrighed" som er årsaken til dødsfallet. Og Wergeland refererer en samtale med bonden Hakon, legen og seg selv om hvilke helsebringende planter som kunne vært benyttet.

Legen legger ut om plantenes "ordnede Opstilling" i klasser og ordener etter noen felles kjennemerker. Legen forklarer at alle kjente planter kategoriseres i 23 klasser eller hovedavdelinger, hvorav de 20 bestemmes av de mannlige "Befrugtningsredskabers Antal, Stilling og Plads". I tillegg sorteres blomstene i en orden eller underavdeling basert "Hundelenes Antal" på blomsten. Dette eksemplifiseres svært omstendelig med å vise til eksempler. Fra "Aarig Salturt" som er har bare en støvdrager og av første orden. Til "Bregner (med løv) som er av 23. Klasse, første orden."

De tre snakker så litt om hvor vanskelig det er å tilegne seg denne kunnskapen. Og enden på visa er at Wergeland drar på besøk til legen og trekker ut den nødvendige informasjon av hans bibliotek, som blant annet består av: "Hornemanns danske oeconomiske Plantelære, Mangors Landapothek, Paulizkys Anviisning for Landmanden til en fornuftig Sundhedspleje, Johan Pauli oeconomiske Urtebog, Svendsens danske Huusfader, Hammers norske medecinske og oeconomiske Flora, Simon Pauli Flora Danica, Strøms Søndmørs Beskrivelse, Danelii Sogne-apothek og nogle Huuskurer, Carlesons Huusholdnings-ordbog, Topographisk Journal for Norge, hvori findes adskillige Bemærkninger over norske Planters

særegne Brug i de forskjellige Amter og Sogne, samt adskillige gamle høistærverdige, pergament-indbundne, skrevne Optegnelser."

Ut av dette biblioteket lager så Wergeland ei liste over 202 planter, 180 "Læge-, Farve- og Garve-Planter" og 22 som gis overskriften "Giftige og Mistænkelige Planter". Hver plante er satt opp alfabetisk med sitt mest vanlig navne. Deretter er andre navn fra ulike dialekter oppgitt. Så kommer kategoriseringen med romertall for klasse (antall støvbærere) og latinske tall for orden. Til slutt følger en tekst som forteller hvordan planten kan anvendes. La oss vise den første planten i alfabetet som eksempel:

"**Aakande**, *Hvid Aakande, Hvid Vassgaas, Hvid Nøkkeblom, Kjernblomme* – (XIII, 1).

Denne skjønneste Vandplante har kjølede og smertestillende Egenskaber. Bruges saaledes til Omslag om Hovedet mod Søvnløshed, og Dryppet af dens Saft i Øinene mod Øienildske. Da saavel denne som den gule Kjernblommes Stilke og Blade ere tjenlig Foder især for Sviin, burde de (forsigtigen da de voxe yderlig ved Bredden) indsamles og gives paa Trevet."

Og slik fortsetter det i alfabetisk rekkefølge helt til den siste av de "Giftige og mistænkelige planter":

"**Vorteurt**, *Stilkbladet V., Ringormguld, Ringormgræs, Aakerløk, Ulvemelk, Vargmjølk* – (XI, 3) samt *Kilebladet Vorteurt, Lanvetbladet Vorteurt og Kjern-Vorteurt*.

(Svøbene graablaa, Blomsterne gule. Ved Strandkanten.)

Have alle en meget bidende, ædende Saft eller Melk, som det ikke engang er raadeligt at anvende udvortes.

(Kjendes alle bedst paa den hvide Saft. Kapselen stilket, trekantet. Bladene udeelte. Skjermblomster.)"

Henrik Wergeland skriver intet om hvor mange dager han måtte sitte i legens bibliotek for å gjøre denne lista over vanlige planter og deres bruk som legemidler og til farging av ull og lær. Men vi skal notere oss med hvilken beskjedenhet han legger resultatet av sitt arbeid fram for leseren:

"Dage gikk, og jeg skrev; men omsider bragte jeg dog med Lægens Bifald,

Hakon Udbyttet af min Flid. Skulde du see det trykt som et Nummer af Hefteskivtet "For Almuen", da medfølge dog den bogstavelig sande Erklæring, at jeg aldeles intet lærd Værk har villet skrive, saaledes at ingen Videnskab ved dette mit Arbeide har vundet noget Fremskridt, - kort at jeg ingen anden Fortjeneste har af det Hefte end den, Den kan erhverve sig, der med omhyggelig Flid uddrager i tvungen Korthed noget af det Nyttige i Vidløftige Skrifter, som ei komme i Almuens Hænder, der passer til han Hensigt, nemlig at give hver lærvillig, brav Hakon – hva du ser paa næste Blad:

DEN NORSKE BONDES NYTTIGE KUNDSKAB om de Læge- Farve- Garve- samt Gift-Planter, der voxer paa hans Jord."

Wergeland avslutter heftet slik:

"Jeg veed, at vor Ven Hakon Almelie tilegnede sig idetmindste et saadant Heelbegreb af mine Optegnelser; thi i dag vaktet jeg tidligen af hans Stemme... jeg slok Vinduet op, og hørte ham raskt henvandrende over Engen at synge:

Der voxer paa min Odelsbund
saamangen Blomme fin,
som rækker stakkels Syge Mund
et Bæger Medecin.

Der snoer sig i min Odelsgrund
saamangen kraftig Rod,
som har bag Skallen styg og bruun
det sunde Hjertes Blod.

Der skygger paa min Odelsmark,
saamangt uvisligt Blad,
som gjemmer bag sin blege Bark
en Regnbues Farverad.

Almagten rørte Verdnens Flom
i Nattens dybe Hvælv.
Nu vugger Morgnens spæde Blom.
Favn der Algodhed selv.

Svein Sandnes

Nordisk bibliotek

De siste to årene er jeg blitt kjent med Henrik Wergelands mangfoldige litterære uttrykk. Som første utgivelse i "Nordisk bibliotek for det 19. århundre" har jeg gitt ut "Skabelsen, Mennesket og Messias". Du får kjøpt denne boka samt "Kamrer Lassman"

av Emilie Flygare-Carlén og "Emigrant-litteraturen" av Georg Brandes ved sende kr.747,- til bankkonto 1321.13.68203. **Ds.**

Innholdsrikt julehefte

Det er fire år siden sist det kom et lokalhistorisk julehefte på Romerike, men nå foreligger "Jul på Romerike 2008" etter samme solide mønster som 2004-utgaven. Kunstnerportrettet i dette heftet er maleren Dag Thoresen, og det er også et av hans arbeider som preger forsida.

Men ellers er det lokalhistorie som preger heftet. Hovedfokuset er på Årnesseter skanse i Nes, som presenteres av Kjeld Magnussen. Redaktør Ellen Margrete Graarud har også denne gang skrevet en novelle, Tamburen, om julaften hos en leilendingsfamilie i 1645.

Årets jubiléer er naturligvis representert. Per Erik Nilssen skriver om slaget ved Toverud, Håkon Tysdal skriver om Ragnhild Jølsen, og undertegnede prøver å følge Henrik Wergeland gjennom året 1830 da han utgav sitt hovedverk "Skabelsen, Mennesket og Messias".

Kari Westbye har skrevet om Gansbruket, og redaktøren følger opp med en reportasje fra Gansvika i dag. Novellen "Bruket, vaktmannen og varslene" av Ragnhild Jølsen tar oss med til farens fyrstikkfabrikk i Enebakk. Vi møter den dynamiske Ullensaker-presten Kjeld Stub. Og jegeren Petter Leikvoldstua fra Skedsmo.

Når vi så nevner artikkelen av Einar Hovdhaugen om barnestell i gamle dager og Johan Kaspersen Gropas fortelling om en julekveld på Lukkashytta i Setskog forstår vi at det har vært et mål for redaktøren å dekke *hele* Romerike med artikler. Det understrekes ved at Sigmund Dehli's Hurdalssang er årets bygdesang i heftet.

Graarud forlag har denne gang forsøkt å engasjere historielagene på Romerike til å selge heftet. La oss håpe det gir bedre salgsresultater enn for fire år siden. Vi trenger et julehefte som dette på Romerike. Kjøp det og se sjø!

Svein Sandnes

Jul på Romerike 2008
44 sider med stivt omslag
100 kroner

Hanefar og julegrisen

Per Otto Asak er blitt pensjonist, og derfor mer opptatt enn noensinne. Men han har likevel lovet Sørum-Speilet en serie med barndomsminner. Ikke for å ta opp konkurransen med Kristian Lieungh, men for å gi oss et blick inn i livet på Myrvold i Yssihagan.

På Myrvoll hadde vi det som kalles allsidig jordbruk da jeg var smågutt. Derfor ble jeg tidlig vant med dyr. Da jeg bodde på Børke, var det hunden Krim (Grim?) som var min beste venn. Da jeg flyttet til Myrvoll som 4-åring, fikk vi mindre plass, så hund kunne vi ikke ha lenger. Derimot hadde vi katt. Det var min veslesøster Randi som hadde mest interesse for katten, så jeg lot den være i fred. Det var vår stolte hane, en ekte hvit italiener, som vakte min oppmerksomhet. Hver gang jeg jaget den løp den forskrekket sin vei. Men da forfølgelsen var over, stilte den opp og galte. "Kykelykykkelikyky". Akkurat som den sa: "seieren er min, seieren er min". Dette irriterte meg så mye at jeg tok opp en ny forfølgelse av "hanefar". Men når jeg stoppet forfølgelsen, ble stolte hane like stor i kjeften og galte på nytt. Da prøvde jeg trillebår-trikset for å lokke "hanefar" så nære at jeg kunne gripe fatt i halsen på ham. Noen korn skulle lokke hanen i fella. Jeg satt helt rolig i trillebåra og kastet noen korn på bakken, nesten uten å røre en finger. Hønsene kom først til trillebåra. De var langt modigere enn "hanefar". Hanen kom han også, men det var vanskelig å få tak i ham. Han var langt feigere enn hønsene som greide å nappe de fleste korna jeg la på bakken. Så greip jeg sjansen for å få tak i "hanefar", men akk og ve trilleborra hvelvet, og vips så var alle hønene og "hanefar" borte. Der jeg lå på bakken hørte jeg igjen "hanefar" galte "Kykelykykkelikyky" = "seieren er min".

Julegrisen sto i grisebingen i fjøset. De andre grisene var i grisehuset. I grisehuset stod purkene når de ikke hadde unger.

Skulle grisepurka føde, ble de flyttet til grisebingen i fjøset. Fjøset var bedre isolert enn grisehuset. Også julegrisen fikk oppgradert sin status og fikk leve den siste måneden i fjøset. Vel, det vil si grisene levde nok et friere liv i grisehuset. Fra mai til oktober kunne de også boltre seg i grisebingen ute. Det var litt av et syn å se de boret trynet sitt ned i jorda så jordhaugen føyk til vær. De rullet seg rundt i leirjorda og dette må ha vært det reineste sunnhetsbad for grisene. Grisene var reinslige. De hadde laget sitt et eget toalett i grisehuset.

Jeg gikk ofte i fjøset for å hilse på julegrisen. Jeg visste at den snart skulle dø. Det syntes jeg var leit, men hvordan skulle vi ellers få tak i den gode julematen. Ja, så måtte du dø da gris. Jeg sto ved grisebingen og tittet ned på grisen. Med sine røde øyne myste den opp mot meg og gryntet et "god dag gutt". Julegrisen oppførte seg helt annerledes når matmor kom med maten. Da sto han, i virkeligheten en hun, helt klar ved krybba for å få tak i maten så fort som mulig.

Så kom den dagen da grisen skulle slaktes. Folket på Myrvoll hadde gjort alt klart. Så kom Karl slakter (i virkeligheten Karl Ausen). Grisen ble hentet fra fjøset. Da forsto nok grisen hvilken skjebne som ventet ham. Han skreik og bar seg fryktelig fælt. Folka styrte han med ei bøtte over trynet mot slaktestedet. Grisen gjorde all den motstand han kunne, men forgieves. Under de verste hylene ble jeg så redd at jeg løp og gjemte meg. Så smalt det og det ble stille, og da jeg kom fram fra gjemmestedet mitt drev de med å tappe blod fra grisen. Etterpå laget mor klubb av blodet, og vi fikk vårt første gode måltid som julegrisen ga oss.

Per Otto Asak

I neste nummer av SørumSpeilet starter vi trykkingen av Per Otto Asaks notater til gardshistorien til garder som blir å finne i bind 4 av Sørum bygdebok. Han bygger her videre på professor Holmsens notater til middelalderhistorien som vi har trykket tidligere i SørumSpeilet. Første gard ut er Hønsi. Vi oppfordrer de av våre lesere som har kommentarer til artiklene å sende dem til

oss, så kan de bli med i bind 4, som er planlagt utgitt våren 2010.

Red.

70 år siden VI KAN-utstillingen

Odd Skullerud husker godt at han som 19-åring flere ganger besøkte VI KAN-utstillingen i 1938. På et stort og langstrakt område langs sjøen i Frognerkilen ville Oslo vise at "vi kan" i den nye moderne tid. "Vi" var fellesskap og "kan" var prestasjonsnivået i håndverk, industri og sosialpolitikk. Også bedrifter fra Blaker og Sørum deltok. Her om dagen fant Odd Skullerud fram katalogen fra utstillingen, og skrev denne artikkelen:

Håndverks- og industriutstillingen i Oslo fra 12. Mai til 18. September 1938 ble arrangert av Oslo Håndverks- og Industriforening i anledning deres 100-års jubileum.

Utstillingens beskytter var H.M. kong Haakon VII. Utstillingsterrrenget strakte seg fra Mathiesens bananmodneri i øst til Skarpsno jernbanestasjon i vest – en lengde på 1200 meter og med et areal på ca. 55 mål.

Hele landet med

Kravet til kvalitet i hovedstadens produksjonsliv hadde vært på dagsordenen fra 1938, så dets produkter var verdig til en utstilling, skrev Oslo Handels- og Industriforenings formann, direktør Th. Platou i utstillingskatalogen. For norsk produksjon i det hele, var han inne på: "Selvbergingspolitikken har i vårt land vært praktisert i langt mindre utstrekning enn i de fleste andre land – dog har den vært tilstrekkelig stor til å anspore håndverk og hjemmeindustri til stadig nye landevinninger, men heler ikke større enn at konkurransen med utenlandske produkter har skjerpet kravene til kvalitetshøyning."

Mange produsenter utenfor Oslo-området hadde stand på utstillingen, så utstillingens motto "Vi kan" var myntet på helheten i norsk produksjon. Gyldigheten for hele landet ble også pekt på i hilsener fra utstillingens presidenter, handelsminister Alfred Madsen, fylkesmannen i Oslo og Akershus I. E. Christensen, formannen i Norges Håndverkerforbund murmester Arthur Nordlie, presidenten i Norges Industriforbund direktør Wilhelm Munthe-Kaas og ordfører i Oslo Trygve Nilsen. Ordførerens sluttord:

"Mitt ønske er at utstillingen må bevirke at det gode samarbeide og den forståelse som tidligere er tilstede mellom hovedstaden og det øvrige land, ytterligere må befestes. At landet og hovedstaden vil gjøre seg fordelaktig bemerket hos de tusner av utenlandske gjester som kommer til å besøke utstillingen. Byen vil med åpne armer ta imot alle innenlandske og utenlandske besøkende og ønske disse velkommen til Oslo."

VI KAN-utstillingen fikk det store besøket som var forventet. I 1938 var det lagt opp til at Oslo skulle være sentrum for norsk reiseliv. Flere landsomfattende organisasjoner la årsmøte til Oslo det året.

VI KAN også i Sørum og Blaker

Sørum og Blaker var tilknyttet flere produkter på VI KAN-utstillingen. AS Kværner Brug, som overtok Sørumsand Verksted i 1922, hadde stand i flere av utstillingens avdelinger. Og fremst i bedriftens annonsering stod oppført maskiner til vannkraftanlegg. Turbiner var blitt en av spesialitetene til Sørumsand Verksted.

Firmaet E. A. Hammer AS i Oslo overtok Sørumsand Trevarefabrikk og Høvleri i 1931. Av annonse i utstillingskatalogen går det fram at firmaet leverte trelast og buer til den første norskbygde berg- og dalbane. Det ligger nær å anta at denne var den store berg- og dalbanen i VI KAN-utstillingens fornøylesavdeling, som var av kontinentale dimensjoner.

Norske Melkeproducenters Landsforbund hadde stand og melkebar i paviljong nr. 15. Fra katalogen siterer vi: "Denne avdeling skal i første rekke gi opplysninger om vårt jordbruks viktigste salgsprodukt – melken. I en stand på ca. 200 m² er bl.a. montert et moderne meieri med de nyeste meierimaskiner som nu benyttes. Videre viser standen melkens betydning så vel for vårt jordbruk rent økonomisk som overfor publikum rent ernæringsmessig sett.

I denne paviljong har også de to store Oslomeierier hver sin stand hvor de viser sin sine anlegg og sin produksjon. Dessuten har Norges Husmorforbund montert to standardkjøkken i denne avdeling. I forbindelse med standen drives også en melkebar."

I VI KAN-utstillingens første uke arrangerte NNL en landsmeieriutstilling. Utstillingen omfattet smør og alle sorter ost som ble produsert her i landet, og samtlige landets meierier var innbudt til å delta.

I Sørum og Blaker kommuner var det på den tiden fem meierier; Sørum, Frogner, Blaker, Sørumsand og Mork. Alle sendte melk i spann med jernbanen enten i Meieribolaget eller Melkeforsyningen i Oslo (sammensluttet til AL Fellesmeieriet i 1946).

Sørum, Frogner og Blaker meierier hadde fra starten også produksjon av smør og ost. I følge lokal litteratur og driften av disse meieriene, opphørte produksjonen ved Frogner Meieri i 1914, i Sørum Meieri ble det ystet til 1931 og kjernet til 1938, mens Blaker Meieri etter påbyggingen i 1933 utvidet ysteriet og hadde stadig økning av oste-produksjonen. Således ble det Blaker Meieri som på utstillingen kunne ha helfet og halvfet goudaost, edamerost, nøkkelost og mysost.

Etterord

VI KAN-utstillingen 1938 viste det høye produksjonsomfang Norge hadde utviklet like før den annen verdenskrig brøt ut 3. september 1939. Hele produksjonslivet måtte omstille seg, og særlig etter at krigen også kom på norsk territorium 9. april 1940.

Matforsyningen settes fremst på dagsordenen i tid med krig. Norge er avhengig av en del import av matvarer og matvirke til en hver tid. Forsyningsdepartementet som ble opprettet 13. september 1939, innførte rasjonering av enkelte matvarer med virkning fra 1. september det året. Samtidig ble "Mor Norges" matbok sendt til alle husstander i landet. Boken var tydelig inspirert av alliansen fra VI KAN-utstillingen, nemlig norske meierier og Norges Husmorforbund, som hadde kampanje for sunt kosthold i 1930-årene.

Eter at krigen og okkupasjonen var slutt for Norge 8. Mai 1945, satte establishmentet snart i gang for fullt gjenreisningen av landet. Rasjoneringen av konsumvarer som skotøy, tekstiler og matvarer ble opphevet i årene 1950-52. Med dekkingen av husvære drøyde det til omkring 1960.

Odd Skullerud

Lindeberg vel – aktiv i 60 år (5)

Da Lindeberg Vel i 1996 markerte sitt 50-års-jubileum, ble det nedsatt en komité for å finne ut mest mulig om stedets liv og historie. Leif Antonsen har arbeidet videre med dette materialet, og i fjor kom heftet "Lindeberg Vel – for ditt nærmiljø!" ut. Med forfatterens og Lindeberg Vels tillatelse gjengir vi i Sørum-Speilet det meste av innholdet i heftet gjennom seks artikler.

Den gamle Lindebergveien

Generelt dårlig service bidro til stor misnøye med Sørum kommune. Dette toppet seg i 1952, da styret i Lindeberg Vel på ekstraordinær generalforsamling, som protest mot de dårlige veiforholdene, vedtok en henvendelse til justisdepartementet med anmodning om "Overføring av Lindeberg og Arteidområdet til Ullensaker kommune."

Som tidligere nevnt var det gamle Lindeberg, på grunn av den dårlige veiforbindelsen til den øvrige delen av bygda, nærmest som en bakevje.

Et vedtak i Sørum Herredstyre om bygging av en ny vei fra Trondheimsveien til Lindeberg Stasjon hadde stått på papiret helt siden 1939.

I august 1952 tok Lindeberg Vel den 13 år gamle veisaken opp på ekstraordinær generalforsamling, hvor det ble besluttet å sende en skarp protest til Sørum Kommune over at arbeidet med veien ennå ikke var satt i gang. Alvoret og dramatikken i saken framgår tydelig av avisutklipp fra denne tiden.

Det var ingen tvil om at veiforholdene var under enhver kritikk. Følgende sitat er fra Akershus Arbeiderblad i forbindelse med en befaring hvor Johannes Brennsund deltok som representant for Vellet:

"Den omstridte veien er om lag 1,4 km lang og svært bakkete. Veien går i svinger og kroker, og det er karakteristisk at

det er umulig å få tatt et skikkelig oversiktsbilde av veien.

Veien ligger de fleste steder lavere enn grøftene, og grusen blir skyldt vekk i de bratte bakkene.

Det er bare ett punkt på hele veien der to biler kan passere hverandre.”

”Vi forstår godt at lensmannen, etter hva Brennsund fortalte, alltid setter bilen sin ved Trondheimsveien, og tilbakelegger den lange sideveien til fots.”

”Det er ikke den rette årstiden til å se på veien nå,” forklarte Brennsund under befaringen. ”Nå er det nesten ingen vanskeligheter med å kjøre her, men vår og høst er det fryktelig. Telekulene kan være en halv meter høye, og veien må ta imot alt det vannet som skulle ha gått i grøftene.”

Det er anydet at oppsitterne burde gjøre sin plikt med å holde veien ved like. ”Da måtte vi grave anslagsvis to kilometer grøfter, og gruse omtrent halvparten av en slik strekning hvert år, og det makter vi ikke. Grøftene blir jo borte hvert år, og stigningen i de bratteste bakkene er 1 til 7, så grusen forsvinner fort,” forklarte Brennsund.

- Enn de 12.000 kronene kommunen har bevilget til veien?

”Det er fem år siden det ble gjort, og pengene er brukt til reparasjoner av ei gammel bru og til grusing. Oppsitterne har foretatt reparasjoner siden den gangen.”

- Kan det bli tale om skattestreik som dere har truet med?

”Ja, det har vært på tale.”

- Enn utskillelsen fra Sørums?

”Velforeningen har sendt en henvendelse om saken til departementet, og det har lovet å ta den opp når kommuneinndelingen skal til revisjon. Henvendelsen ble gjort i mars i år. Representanter for Vellet har for øvrig tenkt å ta en konferanse med ordføreren i Ullensaker om hvordan denne kommunen vil stille seg til en overflytting.”

Ordfører Alfred Torps svar

I Akershus Arbeiderblad for mandag 15. September 1952 svarte ordfører Alfred Torp

på kritikken fra Lindeberg Vel. Ordføreren begrunner sitt svar med at han ikke ønsker at de som ikke kjenner forholdene i Sørums skal få et galt bilde av kommunens omsorg for sine innbyggere. Han skriver videre:

”Det er riktig at herredstyret i 1939 besluttet å fremme veiprojektet Trondheimsveien – Lindeberg, uten at veiens linje var fastlagt.

Så kom krigen og intet skjedde. Men allerede i 1946 tok det daværende herredstyret saken opp igjen. Det ble foretatt befarings, og de første midler til veien ble avsatt allerede samme år, slik at kommunen i dag disponerer kr. 96.000,- + tilsagn om fylkesbidrag som utgjør 25% av anleggsomkostningene.

Første etappe av veien Trondheimsveien – Lindeberg er anslått til å koste ca. kr. 175.000,-. Det resterende beløp som kommunen må skaffe, er forutsatt ført opp på neste års budsjett.

Jeg må få framholde at de som sitter i herredstyre i dag er like interessert i å hjelpe beboerne på Lindeberg som herredstyret i 1939 var. Jeg tør trygt si så meget at herredstyret ikke vil bøye av for selv de største løft til sbeste for stedets befolkning.

Men en må være oppmerksom på at forholdene på Lindeberg er meget vanskelige på flere måter. Blant annet er selve terrenget meget kupert, med dype daler og med jordmasser som overveiende består av bebekvem leire som lett glir ut. Det har således ikke vært lett for fagfolkene å komme til det best egnede prosjekt, og som var økonomisk forsvarlig. Imidlertid er man nå kommet så langt at veilinjen fram til Lindeberg er fastlagt, og grunnnavstælsen er velvis i orden.

Fylkesveikontoret er anmodet om å utlyse veien på anbud, og det er vårt håp at arbeidet kan ta til allerede i høst.

Inntil veiforholdene på Lindeberg er brakt i orden, kan ikke oppsitterne uten videre frasi seg ansvaret for vedlikeholdet av den nåværende veien. Det er en tendens til å skyve mest mulig over på kommunen,

ikke bare når det gjelder Lindebergveien, men også andre privatveier i bygda.

En kommune makter ikke å skaffe tidsmessige veier til alle så raskt som ønskelig kan være, og særdeles ikke når terrengvanskene er store, og når bebyggelsen er spredt på flere områder – uten omsyn til eksisterende adkomstmuligheter.

At Arteidgrenda heller ikke har veiforbindelse med Lindeberg er beklagelig, men også dette spørsmål vil bli forsøkt løst så snart anledning gis.”

Til slutt skriver ordfører Torp:

”Når Vellet så sterkt bebreider kommunen i forbindelse med ordningen av veiforbindelsen til Lindeberg, så er dette ingen berettiget kritikk som kan rettes mot det nåværende herredstyret.

Istedenfor å rette uberettiget kritikk, og i en tone som er helt ukjent for oss på Østlandet, ville det være mer vunnet ved at Vellet hadde foretrukket å søke kontakt med kommunen, i den hensikt å få den best mulige løsning under drøfting av alle vansker som beboerne på Lindeberg har å stri med i dag, og vil få framover.”

Behandlingen i herredstyret

Tre av styremedlemmene i Lindeberg Vel var møtt fram til herredstyremøtet i Sørum da notevekslingen mellom Lindeberg Vel og Sørum kommune, ved ordfører Torp, ble referert, og saken den dreier seg om var oppe til debatt.

Det ble i alt sendt tre brev til herredstyret. Da ingen av brevene tidligere var blitt referert i herredstyret, ble det gjort nå, sammen med henvisningen til ordførerens svar.

Det var ikke særlig mindre kraftig språk i de to første brevene enn i det siste fra Lindeberg Vel. Blant annet ble det nevnt at det var skandaløst å kreve vedlikehold av oppsitterne 13 år etter vedtaket om å fremme veiplanene. Videre het det at ”En kan ikke se at Sørum herredstyre er kompetent til å disponere skattene som blir betalt fra Lindeberg.”

Ordfører Torp hadde så en meget inngående redegjørelse om saken, der han villig innrømmet Lindebergfolkene vanskeligheter. For øvrig mente han at det var en forbrytelse å animere folk til ikke å gjøre sin plikt, og det var etter hans mening, gjort her.

Ordfører Torp fortalte at han hadde vært på befaring av veien flere ganger i det siste, og at han inderlig godt forsto Lindebergfolkene vanskeligheter: ”De mangler faktisk veier alle steder der borte. Men likevel er det jo riktig å sette seg inn i kommunens forhold. Det har blitt satt av penger til veien siden 1946, og det er gjort flere befaringer dit. Det har vært planer om å legge om veien der den nå går, men dette ble forholdsvis kostbart.”

Ordføreren poengterte at en måtte ta hensyn til vei- og vannspørsmålet når en bygde hus. Etter hans mening var bebyggelsen på Lindeberg tidligere sommerhytter som var påbygd. Når folk så begynte å bo der hele året, meldte vanskene seg.

Om en finner en plass, og bygger seg et hus, kan en ikke med en gang sette seg til å skrike: ”Jeg vil ha vann!” Og når en bygger eller begynner forretning, kan en ikke vente at kommunen straks skal komme med vei.

Til dette repliserte Vellets representant, Kåre F. Frantzen:

”Hvis jeg ikke har misforstått ordføreren helt, må det nesten være grunn til å beklage at det i det hele tatt ligger jord ved Lindeberg. Det er ikke bare ny bebyggelse der. Gårdsbrukene er i alle fall 200 år gamle. Det er tidligere husmannsplasser som er opparbeidet av dyktige slitere. Det kan være vanskelig nok for folk i villabebyggelsen ved Lindeberg, men det er mange ovenfor stasjonen som har det enda verre, og det var mest dem en ville hjelpe med skrevet til kommunen.”

Leif Antonsen

I det neste nummer av SørumSpeilet avsluttes denne artikkelserien om Lindeberg Vel med en artikkel som beskriver dugnads-

innsats og sosialt samvær på Lindeberg. I heftet kan du glede deg over mange fine

Kjenn din bygd-turen 2008

30 personer hadde møtt fram for å være med på denne turen for å gjøre ses bedre kjent i bygda og for å høre Leif Mathisens kommentarer. Vi i historielaget synes det var hyggelig med så mange som møtte opp, og med en god del nye ansikter denne gangen.

Vi startet fra biblioteket og tok ut kursen mot Sørumsøra over Bingsfossbruene med kraftstasjonen som startet opp i 1978. Som i de fleste fosser og stryk var også her vannkraften tatt i bruk fra gammelt av. I Bingsfossen var det både sagbruk og mølle, og minnene sitter igjen i 'Saghølet' og 'Kvennskjæra'.

Turen fortsatte over Valsmoen med oldtidsveger og et trettitalls gravhauger fra vikingtida, et par stykker riktig store. Den største er 20 – 25 meter i diameter. Størrelsen på disse haugene forteller oss at her ligger det storfolk begravd. Langsmed vegen ligger Øst- Mellom- og Vest-Bingen. På Vest-Bingen står det gamle kornmagasinet, som var et såkornlager for Sørumsøra sogneselskap. Her kunne bøndene få lånt såkorn om våren mot å betale tilbake om høsten med et bestemt overmål eller kornrente som takk for lånet. Denne ordningen ble opprettet i 1833, men varte bare til 1847.

Stabburet har heretter tilhørt Vest-Bingen, og er blant annet benyttet som arrestlokale i lensmann Jensens tid. En stor ros til eierne Rønsen, som i 2005 la nytt tak på stabburet.

På vegen mot Hammeren er det en flott utsikt over Glomma med alle de gamle lensekara. Disse lensekara er det jo Fetsund Lenser som har ansvaret for, men her er lite eller ingen ting gjort, og lensekara er i sterkt forfall. I denne sammenheng må Berit Leikhammers utrettelige arbeid for å ta vare på og levendegjøre historien om fløtinga og arbeidet på elva for kommende generasjoner nevnes. Dag Nordsveen og Annie Selle har også gjort en kjempejobb med å registrere anlegget.

På veg til NRVs pumpestasjon gjorde vegarbeid at vi måtte stoppe. Det å få snudd den store bussen var litt av et kunst-stykke

fotografier i tillegg til teksten.

på den smale vegen. Fortjent applaus til sjåføren.

Vi gjorde en stopp ved Sørumsøra kirke, som var en tridjungkirke (fylkes-kirke). Den ble bygd før 1200 i romersk rundbuestil (romansk). Det var nok en alminnelig byggestil på den tiden. Vi har Frogner gamle kirke, Skedsmo kirke, som er noe ombygd, og ikke å forglemme - Nes kirkeruiner.

Sørumsletta med Prestegarden, Sørumsøra og Aalgaard er et flott og rikt jordbruksområde med mye historie langt tilbake i tida. Her var det tidlig bosetting. Det er avdekket mange kokegroper og stolpehull etter langhus som kunne være 20 meter lange. Det er blitt sagt at da Sudreim-ætta regjerte på Sørumsletta, blei den kalt for Kongens kornkammer.

Vi reiser videre gjennom Lørenfallet, som ligger i rasgropa etter leirfallet i 1794, og over Nordlibrua, som er den fjerde brua her. Elveovergangen her (Nordlisund) er av gammel dato med pilgrimsleden østfra mot Ullensaker og videre mot Nidaros. Den første brua over Nordlisund kom i 1770-åra, men blei tatt av raset på Løren i 1794. Bruovergangen gikk den gang over Rømua ca. 200 meter lengre opp enn dagens bru.

Den gang gikk også det vi i dag kaller Haldenvegen over Nordli. Brua blei på 1790-tallet bygd opp igjen av daværende eier på Nordli, generalveimester Ingier. Eierne på Nordli hadde brua til 1848, da brua ble solgt til det offentlige, som overtok ansvaret for vedlikehold av den. Det var en gunstig ordning for eierne, som tok seg betalt i form av korntoll.

På turen vestover er det siste gang vi ser det 30 år gamle aldershjemmet på Sørvald. Her skal det komme en ny institusjon med flere bruksmuligheter.

Til høyre for Hønsengarda oppunder Vilbergåsen ligger Øvre Vilberg. Det er grunn til å ønske den nye eieren, Karoline Marie Hagen velkommen til Sørumsøra – og som nytt medlem av historielaget. Vi håper at Øvre Vilberg kan bevares i den form og den stand som var tenkt.

På sydsida av vegen ligger Lunderåsen, et trivelig og veletablert byggefelt. Ausenfjellet har samlet mange store industribedrifter med en mengde arbeidsplasser.

Frogner gamle kirke er restaurert etter brannen i 1918, og er på sommerstid en del brukt til kirkelige seremonier. Den var opprinnelig en høgendekirke, en privat kirke, bygd i 1200, noe som noen skrifttegn på en stein forteller oss.

Frogner sentrum er det vanskelig å kjenne seg igjen i, det er vel bare butikken ved det som var meieriet og den gamle skolen en husker. Undertegnede syntes under byggeperioden at det ikke så ut, men i ettertid vil jeg si det er blitt veldig bra. På sletta mot elva ligger det et ryddig byggefelt. Det er lenge siden det var revyer og dansetilstelninger på Frognerstranda.

Det nye byggefeltet på Vardefjellet er meget attraktivt med en flott utsikt over Øyeren. På vegen opp åssida med mye svinger føler en seg hensatt til andre kanter av landet og ikke på flate Østlandet. Det var jo her Asbjørnsen i sin tid vandret over åsen og til Fjeldstad i Gjerdrum.

Nede igjen på Frogner kjørte vi mot Lindeberg, et område med mye industri og bebyggelse, nok et område i utvikling. Forbi Ulverud, navnet kommer av at en mann som hette Ulf bodde her, og ikke av ulv, som en kanskje skulle tro. Videre kom vi forbi Sørums hittil første samdriftsfjøs med plass til ca. 100 kuer. På Arteidmoen la Ny Jord ut flere parseller for nydyrking på 1930-tallet. I det vi kaller 'de harde tredveåra'.

Nedover mot Sorum igjen kjører vi forbi Refsum, Presterud og Asak. På Refsum er det store nydyrkingsområder, og både på Refsum og Asak har det stått kirker i gammel tid. Presterud var lensmannsgard, og da den nye formannskapsloven kom i 1837, blei de første møtene holdt her. I 1841 blei møtene flyttet til Sørvald, som kommunen tok i bruk som kommunelokale, en ordning som varte til 1922. Det var på Presterud anekdoten om møtene, som i følge loven skulle holdes for åpne dører, oppstod. Dette blei nok ganske kaldt om vinteren.

På veg mot Blaker svingte vi oppom Vølneberg gamle skole, hvor Trygve Sæther viste oss omkring og fortalte om skolens snart 150-årige historie. Kaffe og kringle hørte også med.

På Rånåsfoss har vi både den gamle og den nye kraftstasjonen og en del bygninger (funksjonærboliger) som blei oppført samtidig med den gamle kraftstasjonen. Den gamle hengebrua fra 1927 er bevart. Rånåsfossen hadde jo også sagbruk i sin tid.

Blaker stasjon hadde før bruene over Glomma kom i 1927 stor trafikk. Da jernbanen kom i 1862, blei en mengde tømmer og trelast fra områdene østover sendt herfra. Før dette var det mye trafikk med ferga over til Sørumsida ved Sundet. Hovedferdselsåra (Haldenvegegn) gikk før over her. Blaker hadde i sin tid fire butikker som alle er borte nå. Så nå får en kjøpt mjølk, smør og brød på "Gulfen".

På Slora mølle har det foregått en god del aktivitet den siste tiden. Mølla har fått delvis nytt tak, det er blitt gjort reint innvendig, og inventaret er katalogisert. Strøm er lagt inn og nye vinduer står for tur.

Oppe på Bøhs er fortiden tatt vare på. Den gamle saga med vasshjulet som drivkraft virker fortsatt, og på låven er det innredet rom til gamle snekker-, jordbruks- og skogbruksredskaper.

Tilbake til Hellne, som har fått fin butikk, og med Hogsetfeltet, som ligger trivelig til i vestlia mot Blakerbygda. Nedover mot Bruvollen pågikk husbygginga for fullt. Vi kjørte over Kvevli og Jødal, og på Borgmundåsen syd for Jødalsgarda ligger en vel bevart bygdeborg. Like syd for vegskillet på 170 lå den første skolen. Den er borte nå, men stedet heter fortsatt Skolestuhaugen.

På Kompvegen (170) via Fet med Ramstad feltet og Tofsrud, er vi snart på Lystadmoen med sandtak og klebersteinsgruver på begge sider av vegen. I dalen ned mot Sørumsand renner Lya eller Lybekken, som har gitt navn til Lystadgarda. Framme ved biblioteket takker vi for nok en fin Kjenn-din-bygd-tur.

Kaare Svarstad

Vi ønsker alle historielagets medlemmer en riktig god jul og et godt nytt år!

Sørum-Speilet i 2009

Nr. 1 – 2009 – 19. januar (5. januar)

Nr. 2 – 2009 – 9. mars (23. februar)

Nr. 3 – 2009 – 1. juni (18. mai)

Nr. 4 – 2009 – 17. august (3. august)

Nr. 5 – 2009 – 5. oktober (21. september)

Nr. 6 – 2007 – 7. desember (23. november)

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag

Redigeres av Svein Sandnes

Returadresse: Svein Sandnes

Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B